

CRNA GORA

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

TEL. + 382 (0)20 406-700

FAX: + 382 (0)20 406-702

E-MAIL: ekip@ekip.me

www.ekip.me

Broj: 0102 - 5722/1

Podgorica, 19.11.2013.god.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, na osnovu člana 8, 19 i 43, a u vezi sa članom 40-50 Zakona o elektronskim komunikacijama („Sl.list Crne Gore“, broj 50/08, 53/09, 70/09, 40/10, 49/10, 32/11 i 40/11), člana 202 Zakona o elektronskim komunikacijama („Sl.list Crne Gore“ br. 40/13) i člana 196 Zakona o opštem upravnom postupku („Sl.list Crne Gore“, broj 60/03), Odluke Agencije o pokretanju drugog kruga analize tržišta („Sl.list Crne Gore“, broj 9/2013), Odluke o prihvatanju sprovedenih aktivnosti Crnogorskog Telekom A.D. na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za 2012 godinu broj 0102-4739/2 od 26.09.2013. godine, Odluke o usvajanju dokumenta „Analize relevantnog Tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo“ broj 0102-5718/1 od 19.11.2013, po pribavljenom Mišljenju Agencije za zaštitu konkurencije broj 02-215/2-13 od 13.11.2013 godine, u postupku određivanja operatora sa značajnom tržišnom pozicijom, na sjednici Savjeta održanoj dana 19.11.2013.godine, donijela je

RJEŠENJE

1. Crnogorski Telekom A.D Podgorica se određuje kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji)– veleprodajni nivo.
2. Operatoru iz stava 1. ovog Rješenja određuju se sledeće regulatorne obaveze:
 - 2.1. Obaveza omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
 - 2.2. Obaveza obezbjeđivanja jednakog tretmana-nediskriminatornost,
 - 2.3. Obaveza obezbjeđivanja preglednosti-referentna interkonekciona ponuda,
 - 2.4. Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
 - 2.5. Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.
3. Operator iz stava 1 ovog Rješenja obavezan je izvršiti regulatorne obaveze određene stavom 2, tačke 2.1. i 2.2 dispozitiva:
 - 3.1. Danom prijema Rješenja za postojeće usluge iz Referentne ponude:
 - Usluga pristupa razvezanoj lokalnoj petlji (Potpuni pristup razvezanoj lokalnoj petlji, Zajednički pristup razvezanoj lokalnoj petlji)

- Usluga kolokacije (fizička kolokacija, udaljena kolokacija, virtuelna kolokacija)
 - Usluga korišćenja kablovske kanalizacije
- 3.2. U roku od 30 dana od dana prijema prvog zahtjeva za pojedinu od sledećih novih usluga:
- Usluga pristupa lokalnoj potpetlji na osnovu bakarne parice
 - Usluga pristupa razvezanoj lokalnoj petlji koja je realizovana tehnologijom od tačke do tačke
 - Usluga Razvezanog pristupa na lokaciji optičkog razdjelnika (splitera) u FTTH PON konceptu
 - Usluga virtuelnog razvezanog pristupa
 - Usluge povezivanja jezgrene mreže i pristupne mreže (backhaul)
4. Operator iz stava 1 ovog Rješenja obavezan je izvršiti regulatorne obaveze određene stavom 2, tačkom 2.2 i 2.3 dispozitiva na način što će:
- 4.1. U roku od 30 dana da izmijeni Referentnu ponudu, tako što će navesti da će po zahtjevu operatora pružati i sljedeće usluge :
- Usluga pristupa lokalnoj potpetlji na osnovu bakarne parice
 - Usluga pristupa razvezanoj lokalnoj petlji koja je realizovana tehnologijom od tačke do tačke
 - Usluga Razvezanog pristupa na lokaciji optičkog razdjelnika (splitera) u FTTH PON konceptu
 - Usluga virtuelnog razvezanog pristupa
 - Usluge povezivanja jezgrene mreže i pristupne mreže (backhaul)
- 4.2. U roku od 90 dana od dana prijema prvog zahtjeva za neku od usluga iz tačke 4.1. dispozitiva definisati uslove pružanja usluga i cijene i isto objaviti u sklopu Referentne ponude.
5. Operator iz stava 1 ovog Rješenja obavezan je u sklopu regulatorne obaveze iz stava 2 tačke 2.5. danom prijema Rješenja nastaviti pružanje sljedećih usluga po postojećim cijenama:
- Cijena mjesečne pretplate zajedničkog pristupa lokalnoj petlji zasnovanoj na bakarnoj parici
 - Cijena mjesečne pretplate pristupa razvezanoj lokalnoj potpetlji zasnovanoj na bakarnoj parici
 - Mjesečna pretplata za zajedničko korištenje kablovske kanalizacije za prostor za kabal prečnika 40 mm/kanal po metru
 - Mjesečna pretplata za zajedničko korištenje kablovske kanalizacije za prostor za kabal prečnika 20 mm/kanal po metru
6. Operator iz stava 1 ovog Rješenja obavezan je u cilju ispunjenja regulatornih obaveza određenih stavom 2 tačka 2.3. i 2.4., nastaviti sa implementacijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, na način i u rokovima propisanim dokumentom Agencije "Metodologija računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva", koji dokument je sastavni dio ovog rješenja. Agencija može pristupiti utvrđivanju cijena

relevantnih usluga na osnovu Revidiranih regulatornih godišnjih finansijskih izvještaja u periodu do naredne analize relevantnog tržišta.

7. Način, i uslovi sprovođenja obaveza iz stava 2 ovog Rješenja propisan je dokumentom "Analize relevantnog Tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo", koji je sastavni dio ovog Rješenja.
8. Žalba na rješenje ne odlaže njegovo izvršenje.

O B R A Z L O Ž E N J E

Zakonom o elektronskim komunikacijama („Sl.list Crne Gore“, broj 50/08) , članom 8 tačka 18. propisana je, između ostalih, nadležnost Agencije da vrši nadzor tržišta, utvrđuje operatore sa značajnom tržišnom snagom i preduzima preventivne mjere za spriječavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora.

Shodno članu 41. i 42 Zakona o elektronskim komunikacijama, Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (u daljem tekstu: Agencija), na sjednici od 05.02.2013.godine je donio Odluku o pokretanju drugog kruga analiza relevantnih tržišta. Članom 43 stav 3 Zakona propisano je da Agencija prilikom ponovnog odredjivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom vrši analizu tržišta u skadu sa članom 42 stav 1 Zakona. Smjericama Evropske komisije o definisanju i analizi relevantnih tržišta, predviđeno je da se postupak analiza relevantnih tržišta treba sprovoditi periodično u cilju praćenja tehnoloških i strukturnih promjena u sektoru. Pomenutom Odlukom su određena relevantna tržišta usluga na kojima se sprovodi drugi krug analiza tržišta, u cilju ponovnog određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo, koje je predmet ove analize, dio je važeće Preporuke, što znači da je Evropska komisija zaključila da su na ovom tržištu zadovoljeni uslovi iz Testa tri kriterijuma, te da je tržište podložno *ex ante* regulaciji u većini zemalja Evropske unije.

Agencija je u sprovođenju postupka analize tržišta, naročito vodila računa o primjeni Smjernica Evropske komisije za nacionalna regulatorna tijela o definisanju i analizi relevantnih tržišta, kao i primjeni Preporuke Evropske komisije o relevantnim tržištima koja podliježu *ex ante* regulaciji.

Zakon o elektronskim komunikacijama ("Sl. list CG", br. 40/13) u pogledu utvrđivanja operatora sa značajnom tržišnom pozicijom, nametanja regulatornih mjera, propisuje ista ovlaštenja

Agencije kao i Zakon o elektronskim komunikacijama („Sl. list Crne Gore“, broj 50/08, 53/09, 70/09, 40/10, 49/10, 32/11 i 40/11), tako da se ovaj postupak shodno članu 202 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Sl. list CG", br. 40/13) nastavlja po starom zakonu.

Na bazi sprovedenog postupka definisanja relevantnog tržišta, Agencija za elektronske telekomunikacije je utvrdila da se relevantno tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo, sastoji od sledećih usluga:

- usluge pristupa razvezanoj lokalnoj petlji i potpetlji na osnovu bakarne parice,
- usluge pristupa razvezanoj lokalnoj petlji na osnovu optičkih vlakana,
- usluge pristupa mrežnoj infrastrukturi koju CT pruža za sopstvene potrebe

Takođe, Agencija je odredila da je relevantno geografsko tržište za pružanje navedenih usluga u opsegu nacionalno, s obzirom da su identični preovlađujući uslovi konkurencije, pravni i regulatorni okvir i cjenovna politika na čitavoj teritoriji Crne Gore.

Agencija je postupak analize relevantnog tržišta sprovela u cilju ocjene stepena konkurentnosti na određenom relevantnom tržištu, odnosno, procjene da li postoje operatori sa značajnom tržišnom snagom na određenom relevantnom tržištu.

Dominantna pozicija na tržištu podrazumijeva da operator, bilo pojedinačno bilo udruživanjem sa drugim subjektima na tržištu, ima značajnu tržišnu snagu ako samostalno ili zajedno sa ostalim operatorima na određenom relevantnom tržištu ima takav ekonomski uticaj koji mu omogućava značajan stepen nezavisnosti u odnosu na njegove konkurente i korisnike. Na taj način se smanjuje efektivna konkurentnost na relevantnom tržištu, pa je Agencija primorana da reaguje nametanjem određenih obaveza operatorima za koje se utvrdi da imaju značajnu tržišnu snagu.

Član 40 stav 2 Zakona o elektronskim komunikacijama definiše da jedan operator ima značajnu tržišnu snagu u skladu sa ovim zakonom, ako samostalno ili zajedno sa drugim operatorima ima dominantan položaj, odnosno položaj koji mu omogućava ponašanje nezavisno od konkurenata, svojih pretplatnika i potrošača. Istim članom su definisani i kriterijumi koji se uzimaju u obzir prilikom procjene pojedinačne tržišne snage.

Pri procjenjivanju da li Crnogorski Telekom ima značajnu tržišnu snagu, Agencija je uzela u obzir neke od kriterijuma sadržanih u članu 40. Zakona, a koji najbolje odražavaju specifičnosti posmatranog relevantnog tržišta i to: tržišno učešće operatora na relevantnom tržištu, kontrola infrastrukture čiji se obim ne može lako udvostručiti, ekonomija obima, ekonomija širine, stepen vertikalne integracije.

Nakon utvrđivanja i određivanja relevantnog tržišta, Agencija je, u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, prikupljenim podacima i usvojenom Metodologijom za sprovođenje postupka analize relevantnog tržišta, procijenila da postoji na konkretnom tržištu operator sa značajnom tržišnom snagom koji ima mogućnost da se ponaša nezavisno od konkurencije, korisnika usluga i potrošača. Naime, prethodnom analizom tržišta (prije tri

godine) i sadašnjom analizom tržišta je određen operator sa značajnom tržišnom pozicijom tj. Crnogorski Telekom.

Tržišno učešće je mjerilo relativne veličine nekog operatora, odnosno pružaoca usluge na relevantnom tržištu, izračunato na način da se utvrdi procenat u kojem taj operator učestvuje u ukupnoj proizvodnji i/ili prodaji nekog proizvoda i/ili usluge na relevantnom tržištu u određenom vremenskom periodu.

Tržišno učešće se najčešće koristi kao indikator tržišne snage. Iako, u skladu sa Smjernicama Evropske komisije, visoko tržišno učešće nije samo po sebi dovoljna mjera kako bi se utvrdilo postojanje značajne tržišne snage na nekom relevantnom tržištu, malo je vjerovatno da će operator koji nema značajno tržišno učešće imati značajnu tržišnu snagu. Prema tome, operator čije tržišno učešće ne premašuje 25% vjerovatno neće imati značajnu tržišnu snagu na relevantnom tržištu i u skladu s tim, operator čije tržišno učešće premašuje 50% je sam po sebi, osim u izuzetnim slučajevima, dovoljan dokaz postojanja značajne tržišne snage.

Možemo smatrati da operator na određenom tržištu ima značajno tržišno učešće ukoliko je isti stabilan kroz određeni vremenski period. S druge strane, promjenjivo tržišno učešće su pokazatelji smanjivanja tržišne snage na relevantnom tržištu, a promjene u tržišnim učešćima ogledaju se u promjenama koje su vidljive kroz promjene u prihodu ili broju usluga, koje operator nudi na tržištu.

U skladu sa utvrđenom dimenzijom usluga i geografskom dimenzijom relevantnog tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji), a na osnovu analize prikupljenih podataka, Agencija je zaključila da CT ima 100% tržišno učešće na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji).

Kod analize relevantnog tržišta na bazi kriterijuma "Kontrola infrastrukture čiji se obim ne može lako udvostručiti", razmatra se da li operator koristi i/ili kontroliše elektronsku komunikacionu mrežu, čija bi izgradnja bila otežana i ekonomski neopravdana potencijalnoj konkurenciji, ne samo zbog visokih i većinom nenadoknadivih troškova ulaganja, već i zbog nemogućnosti dobijanja potrebnih dozvola za izgradnju sopstvene pristupne infrastrukture. Dakle, operator koji kontroliše elektronsku komunikacionu mrežu kreira značajnu barijeru uvođenju konkurencije na relevantno tržište.

Gradnja sopstvene pristupne infrastrukture je otežana ne samo zbog visokih i većinom nenadoknadivih troškova ulaganja zbog potrebe izgradnje kablovske kanalizacije, već i radi i dalje prisutnih poteškoća pri dobivanju potrebnih dozvola za izgradnju spstvene pristupne infrastrukture. Stoga, uzimajući u obzir geografsku rasprostranjenost pristupne (mrežne) infrastrukture Crnogorskog Telekoma, kao i činjenicu da je ista građena tokom dugog vremenskog perioda, odnosno u periodu kada je Crnogorski Telekom bio javno poduzeće kao i kasnije periodu kada je uživao ekskluzivna prava, repliciranje pristupne (mrežne) infrastrukture CT-a nije ekonomski opravdano.

Agencija je razmatrala mogućnost da investiranje operatora u sopstvenu infrastrukturu u cilju pružanja uslugu pristupa za sopstvene potrebe utiče na ponašanje Crnogorskog Telekom na tržištu, i smatra da je takvo investiranje ograničeno u opsegu i čini mali dio ukupne pristupne mreže.

Što se tiče ulaganja u mreže nove generacije, odnosno provlačenja optičkih kablova kroz postojeću pristupnu infrastrukturu, do uličnog kabineta ili do lokacije krajnjeg korisnika, predstavlja malo učešće u ukupnim troškovima gradnje pristupne infrastrukture, s obzirom da troškovi kopanja čine oko 50-80% u ukupnim troškovima izgradnje pristupne infrastrukture. Stoga, a polazeći od činjenice da Crnogorski Telekom u većini slučajeva već ima izgrađenu pristupnu infrastrukturu unutar koje će provući pristupnu mrežu na osnovu optičkog kabla, Agencija smatra da će, ulaganjima u pristupnu optičku mrežu, Crnogorski Telekom ojačati svoj tržišni položaj, što mu daje prednost nad novim operatorima.

Investiranje izgradnje i stavljanje u funkciju pristupne mrežne infrastrukture predstavljaju veoma ozbiljne poslovne odluke, koje su uslovljene detaljno razrađenim poslovnim planovima i definisanjem razumnog vremenskog roka povraćaja uložених sredstava. Ulazak na tržište zahtijeva od novih operatora značajna ulaganja i to većinom u obliku nenadoknadivih troškova (*eng. sunk cost*), koje operatori u slučaju neuspjeha i izlaska sa tržišta neće moći nadoknaditi. Izgradnja sopstvene pristupne infrastrukture je otežana ne samo zbog visokih i nenadoknadivih troškova koji se odnose na građevinske radove oko kopanja kanala i provlačenja kablova, već i usled nemogućnosti dobijanja potrebnih dozvola za izgradnju sopstvene pristupne infrastrukture. Shodno geografskoj zastupljenosti pristupne mrežne infrastrukture Crnogorskog Telekom na prostoru Crne Gore, bilo bi ekonomski neisplativo njeno repliciranje.

Budući da u prethodnom periodu ni jedan operator nije bio u mogućnosti da replicira mrežnu infrastrukturu Crnogorskog Telekom u mjeri u kojoj bi mogao ugroziti njegov tržišni položaj, a CT bi po osnovu nadzora nad infrastrukturom i ulaganjima u optičku pristupnu mrežu u narednom periodu mogao dodatno jačati svoj tržišni položaj, to je ispunjen kriterijum „ Kontrola infrastrukture čiji se obim ne može lako udvostručiti“, što dodatno potvrđuje značajnu tržišnu poziciju Crnogorskog Telekom na ovom relevantnom tržištu.

Ekonomija obima predstavlja snižavanje troškova proizvodnje po jedinici proizvoda na osnovu velikih proizvodnih mogućnosti. Uslov za prisustvo ekonomije obima je adekvatno tržište koje će biti dovoljno veliko da prihvati date proizvode, kako bi fiksni troškovi preduzeća po jedinici proizvoda bili što nizi. Niski troškovi na kojima se zasnivaju niže cijene, predstavljaju konkurentsku prednost, posebno na tržištima koja karakteriše prevashodno konkurencija cijenama.

Agencija smatra da, Crnogorski Telekom, kao nasljednik bivšeg monopoliste na telekomunikacionom tržištu Crne Gore i, prema tome, vlasnik infrastrukture koja je razvijana u dugom periodu, i čija je mreža i prije privatizacije bila zastupljena na cijeloj teritoriji Crne Gore, po osnovu ekonomije obima, ima značajnu prednost nad potencijalnim operatorima, s obzirom da svoje usluge može nuditi pri znatno nižim troškovima po jedinici usluge. Shodno navedenom, potencijalni operator koji bi želio ući na tržište i koji tek treba da izgradi ili

nadogradi mrežnu infrastrukturu, ne bi bio u mogućnosti da nudi niže cijene od Crnogorskog Telekoma i obezbijedi sebi konkurentnu prednost.

Kod analize relevantnog tržišta na bazi kriterijuma „Ekonomije širine“, razmatra se da li pružanje određenog broja usko povezanih usluga može rezultirati smanjenjem prosječnih troškova proizvodnje operatora.

Ekonomija širine postoji ako su ukupni troškovi proizvodnje dva ili više proizvoda manji nego proizvodnja istih proizvoda u odvojenim kompanijama. Ona reflektuje situaciju u kojoj se ostvaruju uštede do kojih dolazi objedinjavanjem velikog broja različitih aktivnosti unutar jedne kompanije korišćenjem zajedničkih inputa i zajedničkim unapređivanjem proizvodnje.

Ekonomije širine se odnose na potencijalne prednosti operatora dobijene ponudom različitih usluga zajedno. Crnogorski Telekom A.D. je kroz dugi niz godina razvio mrežu, pretežno okrenutu na pružanje javno dostupne telefonske usluge u fiksnoj mreži, na koju nadograđuje druge tipove elektronskih komunikacijskih usluga.

Crnogorski Telekom A.D. uživa prednosti ekonomija širine jer je istovremeno prisutan na više različitih tržišta i korisnicima objedinjeno pruža više različitih usluga putem iste mrežne infrastrukture, odnosno istih mrežnih elemenata.

Ekonomija širine odnosi se na potencijalne prednosti operatora koji nude pakete više usluga istovremeno. Primjer za to je Crnogorski Telekom na prostoru Crne Gore, koji shodno rasprostranjenosti sopstvene pristupne mreže nudi fiksnu telefoniju, ADSL uslugu i EXTRA TV uslugu, kao i mobilne usluge. Ukoliko bi drugi operator pokušao da konkuriše Crnogorskom Telekomu u pristupu telekomunikacionoj mreži u cilju daljeg pružanja usluga širokopojsnog pristupa internetu, pokušavajući da postigne ekonomiju širine, trebalo bi da bude spreman na velike troškove koji su neizostavni pri ulasku na veliki broj tržišta, i koje bi bilo nemoguće vratiti u slučaju napuštanja tih tržišta. Ovo znači da ekonomija širine može predstavljati prepreku za ulazak novih operatora na ovo tržište.

Saglasno prethodno navedenom, Agencija zaključuje da svojom prisutnošću na većem broju relevantnih tržišta Crnogorski Telekom koristi prednosti ekonomije širine.

Kod analize relevantnog tržišta na bazi kriterijuma „Vertikalne integracije“, analizira se da li na relevantnom tržištu postoji operator koji je prisutan na više različitih, vertikalno povezanih, veleprodajnih i maloprodajnih tržišta. Postojanje verikalne integracije se tretira kao zauzimanje značajne tržišne snage i pokušaj istiskivanja konkurencije sa potencijalno konkurentskog tržišta ili samo ometanje konkurencije pri ulasku na tržište. Vertikalna integracija se, u skladu sa Smjernicama Evropske komisije, tretira kao zauzimanje tržišne moci.

Crnogorski Telekom A.D. je vertikalno integrisani operator koji djeluje i na maloprodajnoj i na veleprodajnoj osnovi i na svim tržištima na kojima pruža usluge. Crnogorski Telekom A.D. raspolaže mrežnom infrastrukturom na cijelom području Crne Gore, vertikalna integracija i kontrola nad infrastrukturom pružaju mu ključnu prednost u odnosu na svoje konkurente na

maloprodajnoj osnovi tako da mu na veleprodajnom tržištu, u odsustvu regulacije, omogućavaju iskorišćavanje značajne tržišne snage.

Crnogorski Telekom je jedini operator koji je u prethodnom periodu imao mogućnost da pruža veleprodajnu uslugu pristupa infrastrukturi mreže (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) u cilju pružanja maloprodajne usluge širokopojasnog pristupa i govornih usluga putem ADSL tehnologije, što mu je omogućavalo ključnu prednost u odnosu na potencijalne operatore. Istovremeno, Crnogorski Telekom je imao tržišno učešće 100% u oblasti maloprodajnog širokopojasnog pristupa putem ADSL tehnologije. Potpuna kontrola nad infrastrukturom na cijelom području Crne Gore predstavlja barijeru za nove operatore i onemogućava ih da pružaju konkurentne maloprodajne usluge, i mogla bi se tretirati kao vertikalna integracija. Na taj način, u odsustvu ex-ante regulacije, Crnogorski Telekom bi bio u mogućnosti da koristi diskriminaciju cijenama i cjenovno stezanje margina profita (eng. Margin squeeze) i čini potencijalne eventualne operatore zavisnim od njegovih cijena. Vertikalna integracija i kontrola nad infrastrukturom, u odsustvu regulacije, omogućile bi Crnogorskom Telekomu primjenjivanje diskriminacije cijenama i istiskivanje cijena. S obzirom na sve navedeno novi operatori su u ponudi svojih usluga zavisni od Crnogorskog Telekoma koji im omogućava pristup do krajnjih korisnika.

Na osnovu prethodnog, može se zaključiti da vertikalna integracija Crnogorskog Telekoma u značajnoj mjeri štiti njegovu tržišnu poziciju.

Zaključak je da Crnogorski Telekom ima visok stepen vertikalne integracije koji dodatno jača njegovu tržišnu poziciju i posljedično slabi tržišnu poziciju ostalih operatora na tržištu.

Na osnovu sprovedene analize, Agencija je utvrdila da na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) postoje visoke i nepremostive prepreke za ulazak na tržište, mogućnosti za tržišnu konkurenciju su zanemarljive, postojeća konkurencija ne predstavlja značajan pritisak na tržišnu konkurenciju, što ukazuje da na ovom relevantnom tržištu ne postoji efikasna konkurencija.

Agencija je utvrdila da Crnogorski Telekom ima značajnu tržišnu snagu na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji), čime mu je omogućeno da se ponaša nezavisno od konkurencije, korisnika usluga i potrošača.

Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da upotreba drugih kriterijuma u procjenjivanju značajne tržišne snage operatora na relevantnom tržištu nema značaj, jer ne bi mogla dati drugi rezultat, već bi samo potvrdila prethodno navedene tvrdnje u pogledu o statusu značajne tržišne snage na ovom relevantnom tržištu.

Agencija je sagledala sve potencijalne prepreke razvoju tržišne konkurencije, koje bi, u odsustvu ex ante regulacije, mogle negativno uticati na interese krajnjeg korisnika i odredila regulatorne obaveze koje će, saglasno članu 43 stav 2 Zakona o elektronskim komunikacijama, najefikasnije ukloniti uočene prepreke i zaštititi interese krajnjih korisnika.

Agencija smatra preprekom razvoju tržišne konkurencije svako ponašanje operatora sa značajnom tržišnom snagom koje je usmjereno na izbacivanje postojećih konkurenata s tržišta, sprečavanje ulaska na tržište novim konkurentima ili svako postupanje suprotno interesima krajnjih korisnika.

S obzirom da postupak određivanja regulatornih obaveza, definisan novim regulatornim okvirom Evropske Unije i Zakonom o elektronskim komunikacijama, ne podrazumijeva da se zloupotreba statusa značajne tržišne snage stvarno desila, to će Agencija svaku prepreku smatrati kao za moguću pod određenim okolnostima. Takođe, Agencija smatra da regulatorne obaveze treba da imaju preventivno dejstvo i da, u skladu sa evropskom praksom, budu u skladu sa nacionalnim specifičnostima.

Shodno dokumentu ERG (06) 33, regulatorna praksa prepoznaje 27 uobičajenih prepreka razvoju tržišne konkurencije, zasnovanih na iskustvima regulatornih tijela, pri čemu regulatorna tijela imaju slobodu da prepoznaju moguće prepreke specifične za određenu državu koje su van tog okvira. Ovih 27 uobičajenih prepreka imaju svoju tržišnu i uzročno posledičnu dimenziju, a ogledaju se kroz: Prenošnje značajne tržišne snage operatora sa značajnom tržišnom snagom sa tržišta na kojem ima značajnu tržišnu snagu na susjedno vertikalno ili horizontalno tržište; Različita postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom, koja isti koriste kao sredstvo za zadržavanje statusa značajne tržišne snage (jačanje prepreka ulasku na određeno tržište); Postupanja koja se mogu svesti pod pojam "tipičnog monopolskog ponašanja" (textbook monopoly behaviour).

Prepoznavanje mogućih prepreka razvoju tržišne konkurencije je bitno zbog mogućnosti preventivnog djelovanja na svako postupanje koje je nije u skladu sa efikasnom tržišnom konkurencijom i interesima krajnjih korisnika. Preventivno djelovanje se realizuje putem izbora adekvatnih regulatornih obaveza, koje će najbolje riješiti prepoznate prepreke razvoju konkurencije na relevantnom tržištu.

Naime, prema mišljenju Agencije, značajna tržišna snaga operatora ukazuje na postojanje prepreka tržišne konkurencije u odsustvu regulacije, pa bi blagovremeno nametanje regulatornih obaveza spriječilo prenošenje značajne tržišne snage na susjedna tržišta i povećanje prepreka ulasku na tržište. Time bi se pospješio ulazak na tržište i razvoj konkurencije. Ukoliko je na tržištu mala vjerovatnoća ulaska novih operatora uslijed prednosti prvog operatora, regulatorno tijelo je u obavezi da zaštiti interese krajnjih korisnika i pospješi efikasnost operatora sa značajnom tržišnom snagom.

S tim u vezi Agencija će, u cilju sagledavanja ukupnog ambijenta na tržištu i utvrđivanja uzroka značajne tržišne snage operatora, definisati moguće strukturalne i regulatorne prepreke, kako bi bila u mogućnosti da nametne adekvatne regulatorne obaveze operatoru sa značajnom tržišnom snagom.

Takođe, na tržištima gdje je ulazak novih operatora malo vjerovatan i gdje tržišna snaga ostaje nepromjenjiva zbog prednosti prvog ulaska na tržište (first mover advantage), Agencija mora

zaštititi korisnike od postupanja suprotno njihovim interesima i neefikasnosti operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Na osnovu sprovedene analize, Agencija je utvrdila da na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo ne postoji efikasna tržišna konkurencija.

Nakon sprovedene analize relevantnog tržišta Agencija je konstatovala da je Crnogorski Telekom a.d. Podgorica operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo.

Na osnovu aktuelnih i potencijalnih prepreka na tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo, Agencija je naredila Crnogorskom Telekom-u, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom i sljedeće regulatorne obaveze: obaveza omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja, obaveza obezbjeđivanja jednakog tretmana-nediskriminatorsnost, obaveza obezbjeđivanja preglednosti-referentna interkonekciona ponuda, obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija i obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva

U postupku analize tržišta, dokument " Analiza Tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo" , bio je predmet javne rasprave u skladu sa članom 43 stav 7 Zakona o elektronskim komunikacijama.

Agencija je takodje u postupku koji je prethodio donošenju ovog rješenja, Crnogorskom Telekomu dostavila nacrt ovog rješenja na pismeno izjašnjenje, na koji način je omogućila Crnogorskom Telekomu, kao stranci u postupku, da se izjasni shodno članu 126 stav 1 i članu 129 stav 2 Zakona o opštem upravnom postupku

Nakon isteka roka za javne konsultacije Agencija je razmotrila pristigle komentare Crnogorskog Telekoma na dokument "Analiza Tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo" i dala odgovore na iste i u skladu sa istim izvršila korekcije u tekstu dokumenta "Analiza Tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo".

Agencija je takodje, u skladu sa članom 42 stav 1 Zakona o elektronskim komunikacijama, u postupku analize predmetnog tržišta, dobila pozitivno Mišljenje Agencije za zaštitu konkurencije broj 02-215/2-13 od 13.11.2013 godine.

Agencija je shodno članu 43 i 47 Zakona o elektronskim komunikacijama u postupku utvrđivanja obaveze omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja Crnogorskom Telekom-u, kao SMP operatoru, nakon prvog kruga analize tržišta veleprodajnog pristupa mrežnoj infrastrukturi, razmatrala efekte propisanih mjera i ocijenila da 100% tržišno učešće na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući

zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) Crnogorskom Telekomu omogućava da spriječi ili ograniči drugim operatorima pristup kako bi zaštitio sopstveni maloprodajni segment koji koristi usluge i kapacitete samosnadbijevanja Crnogorskog Telekoma.

Shodno navedenom, Agencija zadržava obavezu omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja Crnogorskom Telekomu, koja je propisana u procesu prethodnog kruga analize, i istu proširuje na način da je Crnogorski Telekom obavezan da drugim operatorima omogući pristup:

- lokalnoj potpetlji na osnovu bakarne parice
- pasivnoj pristupnoj optičkoj mreži (PON)
- pristupnoj optičkoj mreži primjenom tehnologije od tačke do tačke (P2P)

Crnogorski Telekom je obavezan da omogući postojeće vrste pristupa na način i pod uslovima koji su propisani u prethodnom krugu analize, a za nove, prethodno navedene vrste pristupa Crnogorski Telekom je obavezan da omogući putem odgovarajućeg tehničkog rješenja, i na način propisan dokumentom "Analize relevantnog Tržišta pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo", koji je sastavni dio ovog Rješenja.

Agencija je shodno članu 43 i 48 Zakona o elektronskim komunikacijama u postupku utvrđivanja obaveze nadzora cijena i troškovne orijentisanosti Crnogorskom Telekom-u kao SMP operatoru nakon prvog kruga analize tržišta veleprodajnog pristupa mrežnoj infrastrukturi razmatrala efekte propisanih mjera i ocijenila da je Retail minus metodologija optimalni metod određivanja pomenutih veleprodajnih cijena, jer ima za cilj stimulisanje investicija i promovisanje uvođenja konkurencije, što posmatrano na dugi rok rezultira benefitima za krajnje korisnike.

Postojeće cijene mjesečne pretplate za pristup razvezanoj lokalnoj petlji zasnovanoj na bakarnoj parici su, shodno Prvom krugu analize, formirane primjenom „Retail minus“ metodologije uz korišćenje metode referentnih vrijednosti (eng. Benchmark) na osnovu podataka iz 14-tog izvještaja Evropske komisije o progresu na tržištu elektronskih komunikacija na uzorku od 4 države (Portugalija, Irska, Slovenija i Grčka). Ovako propisane cijene za pristup razvezanoj lokalnoj petlji su imale su za cilj oživljavanje tržišta, koje je u periodu relevantnom za prethodni krug analize definisano kao nepostojeće (zamišljeno), na način što su trebale stimulirati investitore koji bi imali mogućnost da pružanjem usluge ADSL ostvare profit. Međutim, uprkos povoljnim cijenama usluga potpuno razvezanog pristupa lokalnoj petlji, i zajedničkom pristupu lokalnoj petlji, ovo relevantno tržište se nije razvilo u periodu između dvije analize, jer se nisu pojavili zainteresovani korisnici usluga pristupa lokalnoj petlji. Nadalje, s obzirom da je Crnogorski Telekom u međuvremenu razvio optičku pristupnu mrežu i približio se korisniku, stekli su se uslovi da se raspoloživi kapaciteti njegove pristupne infrastrukture stave na raspolaganje i drugim operatorima. S obzirom da je preporuka da se poštuje troškovni model, čija je primjena najavljena u prethodnom krugu analize, a da isti preporučuje cijene iznad cijene maloprodajne vezane usluge, isti je neprimjenljiv u realnim okolnostima u kojima se

predmetna analiza sprovodi, jer bi efekat njegove primjene bio potpuno odsustvo zainteresovanosti za ovo relevantno tržište.

Cijene zakupa kablovske kanalizacije, koje su propisane u prethodnom krugu analize ovog relevantnog tržišta formirane su na osnovu ekspertize, koju je za potrebe te analize uradila konsultantska kuća „Aphaia“ iz Ljubljane (Slovenija). Ovim modelom se dolazi do troška kablovske kanalizacije, koja se sastoji iz dvije paralelne PVC cijevi, po metru. Polazište za ovu metodologiju su dva paralelna scenarija, pri čemu se jedna cijev prečnika 110 mm koristi za:

1. 3 x kabal prečnika 40 mm sa optičkim vlaknom,
2. 2x kabal prečnika 40mm i 2x kabal prečnika 20 mm sa optičkim vlaknom.

Broj vlakana po kablu se koristi kao faktor alokacije troškova, pri čemu se trošak prostora u cijevi računa na osnovu ukupnog broja vlakana po cijevi i broja vlakana u kablu koji koristi alternativni operator. Kabal prečnika 40 mm sadrži 144 vlakana, dok kabal prečnika 20 mm sadrži 48 vlakana. Ove cijene ne uključuju troškove provlačenja kabla prečnik 40mm i 20mm, jer mogu biti i na strani alternativnog operatora. Cijena mjesečne pretplate za zajedničko korištenje kablovske kanalizacije, koja je određena primijenom navedene metode zasnovane na inkrementalnim troškovima, je trebalo da bude privremenog karaktera, odnosno do momenta stupanja na snagu cijena utvrđenih troškovnim modelom. Nakon Odluke o prihvatanju sprovedenih aktivnosti Crnogorskog Telekom A.D. na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za 2012 godinu broj 0102-4739/2 od 26.09.2013.godine, Crnogorski Telekom je dostavio izvještaj o jediničnim cijenama, koji je baziran na istorijskom troškovnom računovodstvu (HCA) i potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC), u kojem su dati podaci o jediničnim cijenama za neke usluge iz stava 5 dispozitiva za 2011, 2012 godinu, kao i podaci o važećim cijenama. S obzirom da postojeći troškovni model ne obuhvata zajedničko korištenje kablovske kanalizacije, a polazeći od činjenice da je u periodu između dvije analize korišćenje te usluge Crnogorskog Telekom od strane drugih operatora u značajnom porastu, Agencija je ocijenila da postojeće cijene zajedničkog korišćenja kablovske kanalizacije treba zadržati u cilju daljeg podsticanja konkurencije.

Shodno navedenom, za usluge koje su bile propisane u prethodnom krugu analize ovog relevantnog tržišta cijene ostaju nepromijenjene.

Cijene ostalih usluga, kojima je dopunjena definicija na ovom tržištu, mora biti troškovno orjentisana i sadržati stopu povrata na ulaganja koja uzima u obzir investicione rizike operatora trebalo bi da budu troškovno orjentisane i objavljene u Referentnoj ponudi. Troškovna orijentisanost cijena je jedan od osnovnih principa koji su navedeni u Preporuci o NGA. Troškovno orijentisane cijene Crnogorski Telekom je dužan da izračuna u skladu sa važećim metodologijama na osnovu koje se računaju cijene regulisanih usluga. U slučaju da Crnogorski Telekom ne može da na taj način izračuna cijene usluga, može predložiti neki drugi metod za određivanje cijena usluga koje su predmet ovog razmatranja. U svakom slučaju, Agencija ima pravo da cijene usluga koje je predložio Crnogorski Telekom dodatno preispituje i analizira, pri čemu će obezbijediti odgovarajuću marginu između maloprodajnih i veleprodajnih cijena usluga (u skladu sa NGA preporukom), i da u skladu sa ZEK-om, i s ovom analizom i regulatornim obavezama koje su Crnogorskom Telekomu određene, iste izmijeni.

S obzirom da je veleprodajno tržište pristupa infrastrukturi Crnogorskog Telekoma u relevantnom vremenskom periodu bilo neaktivno, neophodno je promovisanje uvođenja konkurencije uslugama, da bi kasnije, kada se alternativni operator pozicionira na tržištu, regulatornom politikom sistematski povećavale cijene usluga pristupa infrastrukturi čime će na progresivan način promovisati stvaranje infrastrukturne konkurencije.

Imajući u vidu činjenicu da je izbor metoda regulacije cijena ovih relevantnih usluga determinisan specifičnostima i stepenom konkurentnosti tržišta, kao i prioritetima regulatorne politike, Agencija ocjenjuje da je Retail minus metodologija optimalni metod određivanja veleprodajnih cijena potpunog i zajedničkog pristupa lokalnoj petlji, na što ukazuju uporedna iskustva regulatora regiona iz prethodnog relevantnog perioda. Takođe, s obzirom da su važeće cijene zakupa kablovske kanalizacije (propisane u prethodnom krugu analize ovog relevantnog tržišta) znatno ispod prethodno važećih, uslovile su značajan porast korišćenja te usluge od strane operatora u periodu između dvije analize, pa time i razvoj mreža i usluga alternativnih operatora na tržištu.

Shodno navedenom, Agencija smatra da vežeće cijene usluga na ovom relevantnom tržištu ne treba mijenjati, a posebno ne povećavati, jer bi to izazvalo samo dodatno obeshrabrivanje zainteresovanih za ulazak na isto.

S tim u vezi Agencija smatra da je potrebno da Crnogorski Telekom zadrži cijene usluga, koje su utvrđene u prethodnom krugu analize, a za ostale usluge, u skladu sa definicijom ovog relevantnog tržišta, proširena je obaveza nadzora cijena na način da je Crnogorski Telekom obavezan da u roku od 90 dana od prijema zahtjeva koji je je potpun i u skladu sa Pravilnikom o operatorskom pristupu i interkonekciji objavi cijene tih usluga i svih pratećih usluga koje se tiču te usluge pristupa, poštujući princip troškovne orjentisanosti i na takvom nivou da operator koji je minimalno efikasan kao Crnogorski Telekom može nuditi usluge krajnjim korisnicima po cijeni koja mora biti troškovno orjentisana i sadržati stopu povrata na ulaganja koja uzima u obzir investicione rizike operatora;

Agencija može pristupiti utvrđivanju cijena relevantnih usluga na osnovu Revidiranih regulatornih godišnjih finansijskih izvještaja u periodu do naredne analize relevantnog tržišta.

Crnogorski Telekom je, shodno obavezi transparentnosti propisanoj u sklopu regulatornih obaveza nakon obavljenog prvog kruga analize ovog relevantnog tržišta, objavio Referentnu ponudu za pristup razvezanoj lokalnoj petlji u februaru mjesecu 2011.godine. Ovom referentnom ponudom definisao je uslove pružanja i cijene relevantnih usluga. Objavljivanjem pomenute Referentne ponude ispunjena je mjera transparentnosti iz tačke 2.3. dispozitiva Rješenja, kao i mjera nediskriminatornosti iz tačke 2.2. dispozitiva, jer je Agencija ocjenom usklađenosti Referentne ponude sa zakonom utvrdila da su uslovi koji se nude u pogledu uslova pružanja i cijene relevantne usluge jednaki za sve, čime je ispunjen i princip nediskriminatornosti. Za ispunjenje obaveza iz stava 2. Tačka 2.2. i 2.3 dispozitiva tj. izmjenu Referentne ponude u smislu objavljivanja novih usluga koje će Crnogorski Telekom pružati, ostavljen je rok od 30 dana. Crnogorski Telekom će uslove pružanja novih servisa i cijenu istih definisati po prvom zahtjevu za pristup pojedinoj usluzi roku od 90 dana od prijema zahtjeva,

u kojem roku je dužan i da tako izmijenjenu Referentnu ponudu za pristup razvezanoj lokalnoj petlji objavi.

Navedene regulatorne obaveze su adekvatne i proporcionalne identifikovanim aktuelnim i potencijalnim preprekama razvoju konkurencije na relevantnom tržištu, što je detaljno obrazloženo u dokumentima koji su sastavni dio ovog Rješenja.

Žalba na rješenje ne odlaže njegovo izvršenje, shodno članu 19 stav 7 Zakona o elektronskim komunikacijama.

PRAVNA POUKA:

Protiv ovog rješenja, može se izjaviti žalba Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

Predsjednik Savjeta

Željko Djurović